УРМАНДА

Бер ваҡыт мин, көҙ көнө, ғәҙәтемсә, урманға сәтләүек йыйырға барҙым. Был ваҡытта йүкә, саған япраҡтары һарғая башлаған була. Тик имән ағасы ғына һаман да әле, йәй көнөндәге кеүек, йәм-йәшел япраҡтарға күмелеп ултыра. Шулай ҙа һиҙелә оҙаҡламай имәндең дә япраҡтары һарғаясаҡ, юҡҡа ғына ул эреләнеп ултыра. Ана сәтләүек тә инде ҡойола башлаған. Сәтләүек ҡойола башланымы — ысынлап та көҙ етте тип бел.

Мин сәтләүек йыйып йөрөйөм. Сәтләүек ҡыуаҡтары башына ла, ергә лә ҡарайым. Ҡайҙа ғына ҡарама — сәтләүек һарғайып күренә. Сәтләүек хәҙер шундай матур, шундай тәмле — әйтерһең, тик май ғына тултырылған.

Бигерәк тә ерҙә ятҡан сәтләүек яҡшы була. Иң яҡшы өлгөргән, туҡ, ауыр сәтләүектәр генә ергә төшәләр. Шуға күрә мин күберәк ергә ҡараштырам.

Оҙаҡ ҡына ваҡыт мин шулай ҡалын урман эсендә йырлай-йырлай сәтләүек йыйып йөрөнөм. Мин урманда яңғыҙым ғына ҡурҡмайым. Нәмәнән ҡурҡырға? Бүренәнме? Айыуҙанмы? Кеше тауышынан ҡурҡалар улар барыһы ла. Әгәр инде килеп сығалар икән, бысаҡты ниңә тағып йөрөйөм мин? Бер ҙә тауыш тынһыҙ ғына өҫкә ташланмаҫ бит әле ул! Айыу йәки бүре килә башлаһа—ҡыуаҡтар шытырҙар, урман шаулар, йә булмаһа вәхши хайуан олорға тотонор. Шул арала уға һөжүм итергә әҙерләнеп булмаҫмы ни? Күп булһалар инде — эш башҡа. Ул ваҡытта имән башына менеп ҡасырға тура килер ине. Ә бер-ике бүре йәки айыуҙан ғына ҡурҡып булмаҫ инде.

Шулай урманда сәтләүек йыйып йөрөйөм. Урман бик күңелле. Төрлө-төрлө ҡоштар һайрайҙар. Алыҫ та түгел урман шишмәһе

сылтырап ағып ята. Мин йырлауымдан туҡтайым. Шишмә йырлағанда ни өсөн миңә йырларға? Шишмәнең йыры миңә үҙемдең йырға ҡарағанда матурыраҡ тойола. Шуға күрә ерҙәге һары сәтләүектәрҙе сүпләп, мин һалҡын шишмә йырын тыңлайым.

Бер ваҡыт янымда ғына япраҡ ҡыштырҙаған кеүек була. Тәүҙә мин иғтибар итмәйем. «Урманда төрлө ҡыштырҙау аҙмы ни?» тип уйлайым һәм, шишмә сылтырауын тыңлап, һаман да сәтләүек йыйыуымды дауам итәм. Ләкин ҡыштырҙау һаман ишетелә. Мин, иркһеҙҙән ҡолаҡ һалып, тыңларға мәжбүр булам. Ҡыштырҙау яҡын ғына, бына был сәтләүек ҡыуағы артында ғына ишетелгән һымаҡ тойола. Мин, аҡрын ғына ҡыуаҡлыҡты айырып, арыраҡ ҡарайым. Ҡыштырҙау тиктәҫкә булмаған икән шул: мин айырып ҡараған ҡыуаҡ артында бер тейен сәтләүек йыйып йөрөй. Тейенде мин ғүмеремдә беренсе тапҡыр күрә инем. Уның матурлығына һоҡландым да ҡалдым. Уның башы бәләкәй генә, мороно осло, күҙҙәре бик матур ҡарайҙар, ҡолаҡтары ослайып баҫып торалар. Кәүҙәһе оҙон ғына һәм иң ҡыҙығы — уның оҙон, ҡабарып һәм юғарыға ҡарай күтәрелеп торған ҡойроғо ине.

Мин уға оҙаҡ ҡарап торҙом. Ул, минең кеүек, ергә төшкән һап-һары сәтләүектәрҙе ауыҙына йыйып йөрөй. Ләкин тейен миңә ҡарағанда оҫтараҡ булып сыҡты: ул, ерҙә ятҡан сәтләүекте тапҡас, уны бер аяғы менән типкеләп, әйләндереп ҡарай. Мин һуңынан белдем: тейен һуҡыр сәтләүектәрҙе алмай икән! Мин бахыр, ерҙә йәки ағас башында сәтләүек күрҙемме, уның яҡшымы, насармы икәнен тикшереп тә тормайым, тоҡсайыма һала бирәм. Ә тейен һайлай, ул ҡорт ашаған сәтләүектәрҙе алмай...

Ахыры миң үҙемдең барлығымды белдерерлек итеп тынымды тауышланыбыраҡ алдым буғай, әллә башҡа берәй төрлө тауыш

сығарҙыммы — тейен ҡапыл ғына минең яҡҡа боролоп ҡараны һәм кескәй генә, ләкин бик үткер, түңәрәк күҙҙәре минең ҡарашымды осратып ҡалтыранып алды һәм, күҙ асып йомғансы, шул урында үҫеп ултырған йыуан имән буйлап юғары менеп китте. Ул ҡарт имән ағасының бер ҡыуыш урынында үҙенә ҡышлыҡҡа аҙыҡ әҙерләй икән.

Тейенде ҡыҙғандым. Ни өсөн инде уны ҡурҡытырға, ни өсөн уға үҙенә ҡышлыҡ аҙыҡ әҙерләргә ҡамасаулыҡ итергә?

Мин, уны тыныслыҡта ҡалдырып, үҙ юлым менән китмәксе булдым. Ләкин шул ваҡытта икенсе бер хәл минең иғтибарымды үҙенә тартты. Минең аяҡ аҫтымда соҡор ҡаҙығанда өйөп ҡуйыла торған балсыҡ кеүек бер өйөм яңы балсыҡ тора ине. Әйтерһең, кемдер аҙлап ҡына балсыҡты матурлап өйөп ҡуйған да үҙе киткән. Мин шикләнмәнем — был ирлән эше ине. Тимәк, бында ирлән ояһы булырға тейеш.

Оҙаҡ та үтмәне минең уйҙарымды дөрөҫләгән кеүек, яҡында ғына ергә ҡойолған япраҡтарҙың ҡыштырҙау тауышы ишетелде. Һәм шунда уҡ ирлән үҙе күренде, уның ауыҙы тулы сәтләүек икәне әллә ҡайҙан уҡ күренеп тора. Ирлән туп-тура әлеге балсыҡ өйөм янына килде һәм өйөмдөң бер яҡ ситенән ергә инеп юғалды.

Ирлән ояһы булыу һәм ирләндең ҡышлыҡҡа оя яһап шунда сәтләүек йәки башҡа берәй төрлө аҙыҡ йыйыуы минең өсөн ят түгел ине. Ләкин мине икенсе бер күренеш ғәжәпләндерҙе.

Бер ваҡыт баяғы тейен имән башынан төштө, ирлән үҙ ояһынан сыҡты. Улар бер-береһенә ҡапма-ҡаршы осраштылар.

Күрәһең, ирлән тейенде дошман күрә: ул, тейенде күреү менән, уның өҫтөнә ташланды. Барып тейендең муйынын сәйнәмәксе булды. Ләкин тейен еңел генә бер яҡ ситкә һикерҙе. Ирлән уның артынан йүгерҙе. Тейен һикерҙе. Ирлән сыйылданы, кире үҙенең тупраҡ өйөмө

яғына килде. Күренеп тора: ирлән тейенде дошман күрә. «Мин йыя торған аҙыҡты йыя, миңә аҙыҡ ҡалмаҫ әле», тип уйлай, күрәһең, ҡомһоҙ ирлән.

Тейен менән ирлән араһында дуҫлыҡ булмаһа ла ғәжәп түгел шул. Улар икеһе ике яҡҡа, береһе өҫкә, береһе түбәнгә ынтыла. Тейен уңған йәнлек ул. Тейен: йәшен тиҙлеге менән ағас башына йүгереп менеп китә ала. Шаяра, һикерә. Үҙе матур. Тейен ул, ут кеүек янып, күҙҙең яуын алып тора.

Ә ирләндең ни матурлығы, ни яҡшылығы бар? Ул ҡыҫҡа ғына аяҡтары менән шыбырҙап ерҙә йөрөргә генә белә. Ерҙән юғарыраҡ күтәрелә алмай, тик аҫҡа, түбәнгә генә төшә белә. Ғүмеренең күберәген ҡараңғыла үткәрә.

Күрәһең, ирлән тейендең һикергеләп шаярып йөрөүен, әллә ҡайҙа юғарыға менә алыуын яратмай. Үҙенең дошманы итеп күрә.

«Ҡара һин уны, ни эшләгән була бит! — Ағас башына йүгереп менеп китһенме? Һикергеләп шаярып йөрөһөнмө? Минең кеүек, ерҙә, гел генә түбәндә, йәшәһә ни булған? Ниңә инде ирләндән айырым йәшәргә!» — шулай тип уйлай торғандыр әле ирлән.

Оҙаҡламай мин үҙемдең был уйым тулыһынса дөрөҫ булыуына бик ныҡ ышана алдым.

Ирләнде һәм тейенде ҡалдырып, үҙ юлыма китергә торғанда, мин өсөнсө йән эйәһен осраттым. Был — саға торған һоро йылан ине. Мин ояһынан сығып сәтләүек эҙләүендә дауам иткән ирлән янында борғоланып ятҡан ҙур һоро йыланды күрҙем. Миңә ғәжәпләнергә тура килде: йылан менән ирлән аттар иҫәнләшкәндәге кеүек бер-береһенә баштарын тигеҙҙеләр. Тейен тағы ла яҡын ғына сәтләүек йыйып йөрөй ине. Һәр кемдең үҙенә күрә дуҫы була бит, йылан менән ирлән дә дуҫ инеләр, күрәһең. Ирлән, үҙ ҡулынан килмәгәс, тейендән үс алыуҙы

йыланға тапшырҙы буғай, һис көтмәгәндә, һоро йылан тейен өҫтөнә ташланды. Ул бик асыулы ине, әсе итеп һыҙғырып ебәрҙе, йөрәк шыу итеп китте. Күрәһең, тейен быңдай һөжүмдәргә өйрәнгән — ул бер-ике метр самаһы бер яҡҡа һикерҙе лә әлеге имән башына менеп тә китте.

Ирлән имәнгә менә алмаһа ла, йылан, уға ҡарағанда, уңғаныраҡ булып сыҡты. Ул тейен артынан ботаҡтан ботаҡҡа юғарыға үрмәләне. Мин йыланға асыуланып ҡулыма бер ағас алдым һәм уны һуғып төшөрөргә әҙерләндем. Ләкин күҙ асып йомғансы булып үткән ваҡиға мине хәрәкәтһеҙ торорға мәжбүр итте

Тейен юғарыға, имәндең башына уҡ етте. Йылан да унан ҡалышманы. Ул тейенде бына ҡыуып, бына ҡыуып етергә тейеш ине. Тейен ҡапыл ғына бер ботаҡтан ҙур ғына алыҫлыҡта торған икенсе ботаҡҡа һикерҙе, йылан да, уның артынан ҡалышмаҫҡа теләп, тейен артынан ташланғайны, шунда уҡ ергә йығылды ла төштө. Ул гөп итеп ҡалды. Әмәлгә ҡалғандай, ирлән һаман да шул тирәлә йөрөп ята икән. Йылан ирлән өҫтөнә килеп төштө һәм, күрәһең, тейенде ҡыуып еттем тип уйлағандыр инде, ирләндең елкәһенә йәбеште. Улар икәүһе лә ҡалтырандылар, ирлән бер сыйылдап ҡуйҙы һәм шунда уҡ салҡан төшөп тибенергә тотондо. Күп тә үтмәне, ирлән дә, йылан да хәрәкәтһеҙ ҡалдылар. Улар үлделәр.

Ә тейен бейектә, көслө имән ботаҡтары араһында, һаман да һикергеләп йөрөнө, оҙаҡламай ул, ергә төшөп, тағы ла сәтләүек йыйырға тотондо. Мин шул тиклем яраттым шунда тейенде, шул тиклем яраттым — барып ҡулыма алырға, һөйөргә теләнем...